

Magdalena Żabowska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Zdzisława Krążyńska

1. Biogram

Urodzona 7 maja 1942 roku, zmarła 3 kwietnia 2020 roku. Polonistka, historyk języka, pracownik UAM w Poznaniu. Uczennica W. Kuraszkiewiczza, habilitację uzyskała na podstawie pracy „Orzeczenie wraz z dopełniającym otoczeniem w staropolskim zdaniu” (1986). Tytuł profesora uzyskała w 1999 roku.

Pełniła funkcję kierownika Zakładu Historii Języka Polskiego, a także prodziekana Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM oraz zastępcy dyrektora Instytutu Filologii Polskiej. Redaktor (wraz z Z. Zagórskim) serii wydawniczej „Poznańskie Spotkania Językoznawcze” (t. 1–16). Członek PTJ i Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Przedmiotem badań Z.K. była składnia historyczna języka polskiego, język tekstów staropolskich oraz ewolucja i metodologia składni historycznej.

2. Składnia staropolska

Z.K. badała zarówno poszczególne struktury składniowe w polszczyźnie staropolskiej, jak i składnię tekstów staropolskich, a także ogólne tendencje zmian składni polskiej.

2.1. Konstrukcje z przyimkami

W zakresie składni staropolskiej Z.K. opracowała szczegółowo staropolskie konstrukcje z przyimkami (w pięcioczęściowej monografii o staropolskich przyimkach, zob. 2000, 2001, 2004, 2010, 2012, oraz w licznych artykułach). W opisie tych konstrukcji uwzględniała zarówno semantykę przyimka, strukturę i semantykę podstawy relacji oraz członu określającego, a także rodzaj relacji między podstawą a członem określającym. Opisywała zmiany funkcji przyimków od znaczeń przestrzennych do znaczeń transformowanych; relacje nieprzestrzenne w staropolszczyźnie były wyrażane na poziomie treści, w tym okresie nie miały jeszcze osobnych wykładników formalnych. Analizy były prowadzone dwukierunkowo: od znaczeń przestrzennych do nieprzestrzennych (np. ablatywność > przyczyna, początek,

sprawca) oraz od cech przestrzennych do nowych znaczeń kategoryalnych (np. przyczyna < ablatywność (*od*), tył (*za*), translatywność (*przez*)) (zob. 2015).

2.2. Inne konstrukcje składniowe

Przedmiotem badań Z.K. były także różne typy zdań, m.in. zdania bezokolicznikowe (1977), nominalne (1978c), dopełnieniowe (1986), warunkowe (1989), czasowe (2011). Analizowała też wykładniki relacji semantycznych w zdaniu, np. relacji przyzwolenia (1987b), a także tekstowe sposoby rozbudowywania wypowiedzi (1987a) czy funkcje spójników w tekstach staropolskich (Z.K., Twardzik 1994).

2.3. Metodologia badań składni staropolskiej

Prowadzone badania nad składnią staropolską zaowocowały uogólnionym ujęciem składni tego okresu, a także wypracowaniem metodologii badań składniowych tekstów dawnych. Jako ogólne tendencje zmian językowych wskazano 1. tendencję analityczną; 2. do autonomizacji języka; 3. kategoryzację; 4. strukturyzację; 5. ekonomizację treści (Z.K., Mika, Słoboda 2015; zob. też Z.K. 2006a; Z.K., Mika, Słoboda 2011, 2018). Ogólne problemy badania staropolskich wyrażen funkcyjnych na tle wskazanych tendencji były przedmiotem dociekań T. Miki i A. Słobody (2015).

3. Fleksja historyczna

W powiązaniu z badaniem składni staropolskiej Z.K. analizowała także wybrane zagadnienia z zakresu fleksji tego okresu, np. *passivum* (1978a), opozycje aspektowe (1978b, 1981) czy imiesłowy czynne (Z.K., Twardzik 2002) w zabytkach staropolskich.

4. Stylistyka tekstologiczna staropolszczyzny

Znaczną część dorobku Z.K. (rozwijanego także we współpracy z jej uczniami) stanowią studia nad językiem zabytków staropolskich, zarówno z perspektywy językowo-systemowej, np. język psalterzy, wielkopolskich rot sądowych (1979, 1980, 1981c), „Rozmyślania przemyskiego” (1995b), jak i tekstowej, por. np. analizy tekstologiczne „Rozmyślania przemyskiego” (1995a), „Bogurodzicy” (Z.K., Mika 1995) czy „Kazań świętokrzyskich” (Z.K., Mika 2018), prowadzone z uwzględnieniem instrumentarium współczesnej tekstologii (Mika 2020: 239).

Najważniejsze publikacje

Z.K. 1977. „Jednoczłonowe zdania bezokolicznikowe w polszczyźnie XVII wieku”. *Slavia Occidentalis* 34: 65–71.

Z.K. 1978a. „Łacińskie *passivum* w «Psałterzu floriańskim»”. *Z Polskich Studiów Slawistycznych* 5: 121–127.

Z.K. 1978b. „Opozycje aspektowe w «Psałterzu floriańskim»”. *Slavia Occidentalis* 35: 27–32.

Z.K. 1978c. „Z problematyki zdań jednoczłonowych w polszczyźnie XVII wieku (zdania nominalne)”. W *Problemy polskiej składni historycznej*. Kraków: IJP PAN, 47–63.

- Z.K. 1979. „Ze składni poznańskich rot sądowych. I. Zdania «co-/to-» i «co-/ten-»”. *Slavia Occidentalis* 36: 83–89.
- Z.K. 1980. „Ze składni poznańskich rot sądowych. II. Zdania formalnie podrzędne ujęte w ramy skorelowanych zaimków lub przysłówków odzaimkowych”. *Slavia Occidentalis* 37: 35–42.
- Z.K. 1981a. „Opozycje aspektowe w «Psałterzu puławskim» i «Biblii» Wujka w porównaniu z «Psałterzem floriańskim»”. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica* 2: 79–89.
- Z.K. 1981b. „Ze składni wielkopolskich rot sądowych (zdania skorelowane jako część wypowiedzenia)”. *Slavia Occidentalis* 38: 53–60.
- Z.K. 1986. *Orzeczenie wraz z dopełniającym otoczeniem w staropolskim zdaniu*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Z.K. 1987a. „Jak pisarze rot wielkopolskich rozbudowują wypowiedzenia”. *Studia Polonistyczne* 14/15: 101–110.
- Z.K. 1987b. „Relacja przyzwolenia w języku staropolskim”. *Poradnik Językowy* 3: 198–207.
- Z.K. 1989. „Okolicznik warunku w języku staropolskim”. *Prace Filologiczne* 36: 195–204.
- Z.K. 1990. „Staropolskie relacje z przyimkami”. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica* 23: 65–72.
- Z.K. 1995a. „Warstwy stylistyczne «Rozmyślenia przemyskiego»”. W *Język polski – historia i współczesność*, red. Z.K., i Z. Zagórski. Poznań: PTPN, 45–52.
- Z.K. 1995b. „Ze składni «Rozmyślenia przemyskiego»”. W *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, red. M. Białokórska, i A. Belchnerowska, t. 2. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe USz, 285–292.
- Z.K. 2000. *Staropolskie konstrukcje z przyimkami, cz. 1*. Poznań: Wydawnictwo WiS.
- Z.K. 2001. *Staropolskie konstrukcje z przyimkami, cz. 2*. Poznań: Wydawnictwo WiS.
- Z.K. 2004. *Staropolskie konstrukcje z przyimkami, cz. 3*. Poznań: Wydawnictwo WiS.
- Z.K. 2006a. „Składnia współczesnego języka polskiego z perspektywy ewolucyjnej”. W *Zielonogórskie Seminaria Językoznawcze*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ, 187–197.
- Z.K. 2010. *Staropolskie konstrukcje z przyimkami, cz. 4*. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- Z.K. 2011. „Zdania podrzędne czasowe w wielkopolskich rotach sądowych”. *LingVaria* 1: 127–150.
- Z.K. 2012. *Staropolskie konstrukcje z przyimkami, cz. 5*. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- Z.K. 2015. „Staropolskie konstrukcje z przyimkami. Krótka synteza”. *LingVaria* 2(20): 193–204.
- Z.K., i T. Mika. 1995. „Architektura «Bogurodzicy»”. *Slavia Occidentalis* 52: 47–79.
- Z.K., i T. Mika. 2018. *„Kazania świętokrzyskie” w perspektywie tekstowej i ogólnojęzykowej*. Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Z.K., T. Mika, i A. Słoboda. 2011. „Składnia staropolska – problemy i perspektywy badawcze”. W *Badania historycznojęzykowe: stan, metodologia, perspektywy (materiały konferencji naukowej Kraków, 21–22 września 2010)*, red. B. Dunaj, i M. Rak. Kraków: Księgarnia Akademicka, 29–42.
- Z.K., T. Mika, i A. Słoboda. 2015. *Składnia średniowiecznej polszczyzny. Część I: Konteksty – metody – tendencje*. Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Z.K., T. Mika, i A. Słoboda. 2018. „Tendencje i procesy w dziejach języka polskiego. W poszukiwaniu nowej metodologii badań składni staropolskiej”. W *Metodologie językoznawstwa: Od diachronii do panchronii*, red. P. Stalmaszczyk. Łódź: Wydawnictwo UŁ, 43–52.

- Z.K., i W. Twardzik. 1994. „Spójniki «a» oraz «i» w «Rozmyślaniu przemyskim»”. *Slavia Occidentalis* 51: 49–63.
- Z.K., i W. Twardzik. 2002. „Imiesłowy czynne w staropolskich rotach i zapiskach sądowych a mowa potoczna”. W *Synchroniczne i diachroniczne aspekty badań polszczyzny*, red. M. Białoskórska, i L. Mariak, t. 8. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe USz, 341–362.

Cytowane publikacje innych autorów

- Migdał, J., i A. Piotrowska-Wojaczyk. 2015. „Poznańska szkoła językoznawstwa historycznego”. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* 22(42): 153–167.
- Mika, T. 2020. „Przenoszenie terminów i procedur badawczych pomiędzy językoznawstwem historycznymi i diachronicznym”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 76: 231–242.
- Mika, T., i A. Słoboda. 2015. *Wyrażenia funkcyjne w średniowiecznej polszczyźnie z perspektywy składniowej. Wybrane problemy badawcze*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Słoboda, A., i M. Kuźmicki. 2022. „Od Redakcji”. W *Język staropolskich tekstów. Nowe odczytania, analizy, interpretacje*. Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Zagórski, Z. 2011. *Językoznawstwo polskie na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w latach 1919–2009 (w zarysie)*. Poznań: PTPN.